

VREME I KAUZALNOST BITNOG SAIZVRŠILAČKOG DOPRINOSA

Igor Vuković¹

Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu

Sažetak: Prema srpskom Krivičnom zakoniku (čl. 33), saizvršilac nije samo onaj ko zajednički sa drugima izvrši krivično delo učestvovanjem u radnji izvršenja, već i onaj ko ostvarujući zajedničku odluku drugom radnjom sa umišljajem bitno doprinese izvršenju dela. Najveći problemi primene ove odredbe tiču se upravo mogućnosti da se saizvršilački doprinos ostvari i nekom drugom radnjom koja ne predstavlja radnju izvršenja. S tim u vezi, postavlja se i pitanje da li ovaj bitan doprinos mora biti pružen u vreme izvršenja dela, ili može nastupiti i u stadijumu njegovog pripremanja. Takođe, nejasno je da li svaki saizvršilac mora kauzalno sadoprineti nastupanju posledice dela, ili je moguće da takav kauzalni doprinos i izostane. Autor analizira pitanja vremena saizvršilaštva i problematiku kumulativnog i alternativnog saizvršilaštva, naročito uzimajući u obzir prodor teorije vlasti nad delom u našoj teoriji i praksi.

Ključne reči: vlast nad delom, vreme saizvršilaštva, uzročna veza, kumulativno saizvršilaštvo, alternativno saizvršilaštvo.

Uvodna razmatranja

Saizvršilački kvalitet uvek poseduje ona radnja učesnika kojom se ostvaruje biće dela. Ako jedan oduzima stvar, a drugi vlasnika stvari drži na nišanu, obojica će predstavljati saizvršioce razbojništva. Ako više lica zajednički izvrše krivično delo tako što sa umišljajem ili iz nehata učestvuju u radnji izvršenja,

---

¹ Vanredni profesor, igorvu@ius.bg.ac.rs. Rad je nastao kao rezultat rada na projektu „Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom Evropske unije (pravni, ekonomski, politički i sociološki aspekt)“.

predstavljace prema izričitoj zakonskoj odredbi (čl. 33 Krivičnog zakonika)² saizvršioce u delu (formalno-objektivno učenje). Stvar se, međutim, komplikuje ako ne preduzimaju svi učesnici makar delimično radnju izvršenja. Ako jedan drži žrtvu, kojoj drugi neposredno ubrizgava smrtonosnu injekciju sa otrovom, *ab initio* smo sigurni da ubicu predstavlja jedino onaj koji je dao injekciju. Doprinos drugoga, koji neposredno ne usmrćuje, ne može se od samog početka oceniti kao saizvršilački. Ipak, srpski zakonodavac, kao i većina drugih, oseća da saizvršilački prilog nekada mogu da predstavljaju i neke druge radnje, koje nisu radnja izvršenja, ali koje imaju značajan udeo u kriminalnom poduhvatu. Naime, prema odredbi čl. 33 KZ, saizvršilački kvalitet na objektivnom planu može imati ne samo preduzimanje radnje izvršenja, već i druga radnja kojom se *bitno* doprinosi izvršenju krivičnog dela, pod uslovom da se ovim bitnim doprinosom sa umišljajem ostvaruje zajednička odluka. Nejasno je, međutim, pod kojim uslovima. Iako na prvi pogled doprinos onoga koji u našem primeru drži žrtvu deluje bitno za uspeh dela, i doprinosi pomagača (npr. onoga ko je nabavio otrov) i podstrekača (onoga ko je stvorio odluku da se učini nedelo) kao saučesnika često se mogu oceniti kao značajni, pa ipak za ova lica ne kažemo da su ubice, već samo da saučestvuju u ubistvu koje vrši drugi. Strogo uzev, teško se može sporiti da ovaj deo zakonske odredbe o saizvršilaštvu i neispunjenje bića dela pod određenim uslovima tumači kao njegovo ostvarenje, pa se postavlja pitanje da li se mogu precizirati neke od pretpostavki pod kojima se to čini.

Iako ne možemo neposredno zaključiti da teorijski okvir srpske odredbe o saizvršilaštvu predstavlja učenje o *vlasti nad delom*, svakako se može tvrditi da se zakonsko obličje ovog instituta može lepo objasniti iz ugla ovog koncepta.³ Funkcionalnu vlast nad delom može imati samo onaj učesnik u poduhvatu od čijeg doprinosa zavisi uspeh poduhvata kao celine, tako da se po definiciji ovo učešće ne može sastojati u nečem za ostvarenje poduhvata perifernom i beznačajnom. Na slična objašnjenja, koja se izričito pozivaju na učenje o vlasti nad delom, nailazimo i u našoj novijoj sudskoj praksi. „Saizvršilac je izvršilac dela, a zajedničko saizvršilaštvo se ostvaruje zajedničkim učešćem ili u samoj radnji izvršenja ili na drugi način i te radnje moraju biti na osnovu vlasti nad delom izvršilačke radnje... odnosno saizvršilac je onaj koji je preduzeo radnju izvršenja ili jedan deo radnje, ili ukoliko je u planiranom procesu izvršenja na bazi podele uloga preduzeo delatnost koja je van bića dela, ali je bitan deo procesa izvršenja krivičnog dela.“⁴ Premda se iz ove sentence ne vidi da li se teorija vlasti nad delom razume samo kao teorijski okvir uslova bitnog doprinosa, ili kao suštinski materijalni uslov koji svaki saizvršilački prilog mora da ostvari, neophodno je pojasniti nekoliko spornih pitanja, u pogledu kojih eventualno zastupanje teorije vlasti nad delom može imati određeni praktični značaj.

2 Krivični zakonik, *Službeni glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014.

3 Ovo učenje je imalo zastupnike i u jugoslovenskoj (vid. F. Bačić, u: *Komentar Krivičnog zakona SFRJ*, Beograd, 1986, str. 130), a u novije vreme i u srpskoj literaturi (vid. N. Delić, *Neke dileme u vezi zakonskog pojma saizvršilaštva*, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 47, br. 3/2009, Beograd, str. 262).

4 Rešenje Apelacionog suda u Beogradu, Kž1 1241/2014[2] od 31.10.2014. godine.

1. Vremenski okvir saizvršilačkog doprinosa

Jedan od najspornijih problema u materiji saizvršilaštva odnosi se na pitanje da li saizvršilački doprinos može nastupiti i u stadijumu pripremanja, ili je njegov vremenski okvir nužno ograničen na stadijum izvršenja dela. Razume se, ovo pitanje odnosi se samo na saizvršilaštvo (bitnim) doprinosom koji ne predstavlja radnju izvršenja, budući da neposredno preduzimanje radnje izvršenja po prirodi stvari zadovoljava ovaj uslov.

Prema danas možda i vladajućem shvatanju u stranoj literaturi, svaki saizvršilački doprinos mora biti preduzet u stadijumu *izvršenja* delikta.⁵ Ovaj zaključak nužno proizlazi iz osnovnog koncepta teorije vlasti nad delom. Ako je funkcionalna vlast nad delom materijalna oznaka saizvršilaštva, onda se, ako već nisu ispunjene pretpostavke posrednog izvršilaštva, delom ne može vladati ako se ovaj doprinos iscrpljuje u delovanju koje izvršenju prethodi. Prepuštanjem izvršenja drugome, gubi se odlučujući uticaj na dalje odvijanje dela. Osim toga, na sličan zaključak upućuje i kvalitativno razlikovanje dogovora o delu i izvršenja dela. Dogovor, kao proces stvaranja zajedničke odluke, ipak nema isti kvalitet kao sprovođenje dogovorenog, to jest kao sama realizacija odluke. Pritom se uzima da saizvršilački udeo može nastupiti u bilo kojem momentu, ali u toku izvršenja. Ako je delikt posledični, bitan doprinos bi mogao uslediti u svakom trenutku do momenta nastupanja posledice. Štaviše, saizvršilački doprinos bi se mogao pružiti i nezavisno od prisustva na mestu događaja. Tako je zamislivo da jedan od učesnika ima odlučujući uticaj na druge učesnike, održavajući tokom ostvarenja zločina sa njima telefonsku vezu.⁶

S druge strane, značajna grupa autora u uporednoj doktrinizastupa stanovište da je saizvršilački doprinos moguć i u stadijumu *pripremanja*.⁷ Osnovni razlog uključivanja ovih radnji u opseg saizvršenja, prema argumentaciji zastupnika ovog shvatanja, tiče se omogućavanja da i organizator grupe, koji je najčešće i autor plana delovanja, bude uključen u krug saizvršilaca. Ovaj osećaj teorije i prakse u pogledu vrednovanja udela organizatora ne treba da iznenadi. Tako je i jugoslovenski zakonodavac izdvajao organizatora zločinačkog udruženja kao posebnu kategoriju saučesnika (čl. 26 OKZ),⁸ smatrajući ga odgovornim za sva

⁵ U tom smislu npr. W. Gallas, *Beiträge zur Verbrechenslehre*, Berlin, 1968, str. 104; R. D. Herzberg, Täterschaft, Mittäterschaft und Akzessorietät der Teilnahme, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, vol. 99, br. 1/1987, Berlin – New York, str. 58; I. Puppe, Der gemeinsame Tatplan der Mittäter, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, vol. 2, br. 6/2007, str. 241; H. J. Rudolphi, Zur Tatbestandsbezogenheit des Tätherrschtsbegriffs bei der Mittäterschaft, objavljeno u: *Festschrift für Paul Bockelmann*, München, 1979, str. 374; F. Zieschang, Mittäterschaft bei bloßer Mitwirkung im Vorbereitungsstadium?, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, vol. 107, br. 2/1995, Berlin. – New York, str. 377.

⁶ C. Roxin, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II. Besondere Erscheinungsformen der Straftat*, München, 2003, str. 82.

⁷ Vid. npr. W. Joecks, objavljeno u: *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 1. §§ 1–51 StGB*, München, 2003, str. 1049; G. Küpper, Anspruch und wirkliche Bedeutung des Theorienstreits über die Abgrenzung von Täterschaft und Teilnahme, *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, vol. 133, br. 10/1986, Heidelberg, str. 445; H. Welzel, *Das deutsche Strafrecht*, Berlin, 1969, str. 110.

⁸ Osnovni krivični zakon, *Službeni list SFRJ*, br. 44/1976, 36/1977, 34/1984, 37/1984, 74/1987, 57/1989, 03/1990, 38/1990, 45/1990 i 54/1990, *Službeni list SRJ*, br. 35/1992, 16/1993, 37/1993, 24/1994 i 61/2001, *Službeni glasnik RS*, br. 39/2003.

krivična dela proizašla iz zločinačkog plana udruženja, nezavisno od toga „da li je i u kom svojstvu neposredno učestvovao u izvršenju pojedinog od tih dela“. Iako je ovaj koncept saučesništva napušten, jer je prema većinskom stanovištu podrazumevao odgovornost idejnog tvorca ne samo za dela koja proishode iz konkretnog plana već za sva pojedina dela proizašla iz udruženja (pa i ona za koje organizator u konkretnom slučaju možda nije znao), on ipak ukazuje da se i u našoj literaturi osećalo da se doprinos idejnog autoradela kvalitativno približava doprinosima neposrednih izvršilaca, nezavisno od njegovog eventualnog neučestvovanja u kasnijem sprovođenju plana.⁹

Ovo stanovište bilo je prihvaćeno i u jugoslovenskoj doktrini. Tako Srzentić, Stajić i Lazarević u svom udžbeniku konstatuju da radnja saizvršioca može vremenski prethoditi radnji izvršenja. „Iako će u većini slučajeva saizvršilac obaviti u vreme preduzimanja radnje izvršenja takve radnje koje bi po svom karakteru bile pripremne radnje ili radnje pomaganja ipak u izuzetnom slučaju saizvršilac može biti i lice koje je te radnje preduzelo pre radnje izvršenja“.¹⁰ Takođe i Bačić, iako zastupnik teorije o vlasti nad delom, zaključuje da se u izvršilaštvo mogu uključiti i pripremne radnje ako one učesnika stavljaju u poziciju da i on gospodari tokom izvršenja dela (npr. pojedinac koji detaljno planira i organizuje izvršenje dela, čime i on oblikuje tok procesa izvršenja i na taj način i sam drži vlast nad delom).¹¹ Sličan zaključak izvode i drugi autori.¹²

Štratenvert (*Stratenwerth*) je zasnovao jedno srednje rešenje, koje je u međuvremenu pridobilo značajan broj zastupnika,¹³ prema kojem ne mogu sve pripremne radnje da zadobiju saizvršilački kvalitet; to mogu samo radnje koje se odnose na *planiranje i organizaciju* dela. Pripremne radnje koje bi se ticale nabavljanja sredstava, ukazivanja na izvesne prepreke ili davanje saveta u pogledu načina izvršenja dela imale bi samo pomagački karakter.¹⁴ Sporno je, međutim, da li se *a priori* kvalitativno može napraviti razlika između pojedinih pripremnih akata. Takvo razlikovanje nije proizlazilo ni iz naše ranije opšte odredbe o pripremnim radnjama (čl. 18 OKZ), a i teško ga je valjano obrazložiti, nezavisno od toga kako rešiti problem adekvatnog vrednovanja doprinosa organizatora nekog zločinačkog poduhvata (npr. šefa bande), koji često ne učestvuje u neposrednom sprovođenju akcije koju je osmislio, već u vreme zločina, kako bi prikrrio svoje učešće, obavlja neki svakodnevni posao. Tako nabavljanje drugome duplikata ključa može za neposrednog izvršioca predstavljati mnogo konkretniji doprinos od nekog neodređenog i izmenama (uslovljenim okolnostima) faktičkog sprovođenja u delo) podložnog plana. Osim toga, ako je tvorac plana i predstavljao idejnog autora dela, on ipak nije i njegov fizički autor. Kada bi se ove dve stvari izjednačavale, onda bi svaki podstrekač u delu po prirodi svog stvaralačkog doprinosa (stvaranja odluke o delu) *ab initio* predstavljao saizvršioca sa neposrednim fizičkom tvorcem dela.

⁹ Vid. F. Bačić, *op. cit.*, str. 144.

¹⁰ N. Srzentić, A. Stajić, Lj. Lazarević, *Krivično pravo SFRJ. Opšti deo*, Beograd, 1990, str. 276.

¹¹ F. Bačić, *op. cit.*, str. 131.

¹² Vid. npr. D. Atanacković, Saučesništvo u krivičnom delu, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 33, br. 1-2/1995, Beograd, str. 31.

¹³ Vid. npr. H. H. Jescheck; T. Weigend, *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*, Berlin, 1996, str. 680.

¹⁴ G. Stratenwerth, *Strafrecht. Allgemeiner Teil I. Die Straftat*, Köln et al., 2000, str. 325-326.

Imajući u vidu osnovne pravce ove rasprave, možemo zaključiti da naš Krivični zakonik ne precizira vremenski okvir radnje saizvršenja, dopuštajući načelno oba tumačenja. Nije sporno da je učestvovanje više lica u radnji izvršenja, kao prvi način saizvršenja dela prema članu 33 KZ, po prirodi stvari nužno smešteno u vremenski okvir između pokušaja i dovršenja. Međutim, saizvršenje u vidu bitnog doprinosa izvršenju krivičnog dela umišljajnim ostvarenjem zajedničke odluke načelno je zamislivo i u stadijumu pripremanja, ako sud oceni da se kakav prethodni doprinos nekog učesnika može oceniti kao bitan. A takav stav su naši sudovi u mnogim svojim odlukama potvrđivali, kada su kao vid saizvršenja prihvatili i radnje pripremanja (davanje oružja za izvršenje, izviđanje pogodne prilike, „tipovanje, itd.), uglavnom tamo gde je njihovo kumuliranje pokazalo novi kvalitet i suštinski doprinos delu. Tako prema jednoj sentenci iz naše sudske prakse „uprkos činjenici da okrivljeni u vreme izvršenja krivičnog dela nije bio prisutan na mestu izvršenja on će odgovarati kao saizvršilac jer je planirao izvršenje dela, ali i preduzeo više radnji koje su u objektivnom smislu doprinele izvršenju krivičnog dela (obezbeđenje vozila kao sredstva za dolazak na lice mesta, osmatranje mesta izvršenja).¹⁵ Otuda, nepostojanje doprinosa u neposredno vreme dela naše sudove ne sprečava da ipak izvedu zaključak o saizvršilaštvu. Osim toga, shvatanje koje saizvršilački doprinos vezuje sa period izvršenja donekle je uslovljeno prihvatanjem učenja o vlasti nad delom kao osnovnog koncepta saučesništva, gde se objašnjava da funkcionalna vlast nad delom, koja odlikuje saizvršilaštvo, nije moguća izvan ovog vremenskog okvira.¹⁶ Takav zaključak nije, međutim, nužan iz ugla našim krivičnim zakonom prihvaćenog objektivno-subjektivnog učenja o saizvršilaštvu.

Kao što je sporno pružanje saizvršilačkog doprinosa u vremenu koje prethodi započinjanju delikta, tako je sporno i da li je saizvršilaštvo moguće nakon formalnog dovršenja dela. Načelno, argumenti iz sfere logike govore protiv ove mogućnosti. Ako saizvršilaštvo pojmovno podrazumeva da više lica zajednički preduzimaju neki (kriminalni) poduhvat, u ovom poduhvatu se valjda može učestvovati samo dok se on ne okonča, a ne i nakon toga. Slični razlozi uostalom govore i protiv prihvatanja pomaganja (kao oblika saučesništva) nakon formalnog dovršenja dela. Ako se kriminalac pojavi prijatelju na vratima, otkrivši mu da su mu organi reda „za petama“, i zamolivši ga da mu prikrije kakav ukradeni plen, eventualna pomoć prijatelja u ovom momentu nakon dela ne predstavlja pomaganje u već okončanoj krađi, već posebno krivično delo pomoći učiniocu posle izvršenog krivičnog dela (čl. 333 KZ). Izuzetak bi postojao samo ukoliko je

15 Presuda Okružnog suda u Užicu, K. 53/2003 od 26.9.2003. godine. U drugom primeru iz naše sudske prakse je „prvooptuženi dao drugoj dvojici optuženih pištolj kojim su izvršili krivično delo razbojništva, a zatim otišao u komisijon u kome je izvršeno razbojništvo, razgovarao sa prodavačicom i uverivši se da je ona sama i da ima dosta novca, pa je otišao u stan gde su se nalazila druga dvojica optuženih i obavestio ih da je pogodan momenat za izvršenje razbojništva, posle čega su ova dvojica otišla u komisijon i uz pretnju pištoljem dobijenog od prvooptuženog prinudili prodavačicu da im preda novac i stvari iz komisijona. Prvooptuženi iako nije neposredno učestvovao u radnji izvršenja krivičnog dela razbojništva, koje su izvršila druga dvojica optuženih, njihov je saizvršilac jer je na osnovu prethodnog dogovora sa njima preduzeo radnje koje su usmerene na omogućavanje izvršenja krivičnog dela“ (vid. presudu Vrhovnog suda Srbije Kž. 1482/99 od 6.4.2000 i presudu Okružnog suda u Beogradu K. 322/99 od 17.9.1999. godine, I. Simić, *Zbirka sudskih odluka iz krivičnopravne materije*, Beograd, 2000, str. 20–21).

16 Vid. C. Roxin, *Täterschaft und Tatherschaft*, Berlin – New York, 2000, str. 294.

ova pomoć kradljivcu bila unapred obećana, kada je kao vid psihičkog pomaganja olakšala brigu učinioca u pogledu sakrivanja plena. Ako je, dakle, vremenski okvir pomaganja formalno dovršenje delikta, onda bi slični argumenti tim pre trebalo da važe u pogledu saizvršilaštva kao snažnije forme učestvovanja u delu.

Ipak, u delu literature formalno dovršenje delikta nije prihvaćeno kao konac saizvršilačkog doprinosa. Pojedini autori ovaj okvir pomeraju i na period tzv. *materijalnog dovršenja* krivičnog dela.¹⁷ Iako se sličnim pomeranjem momenta u kojem je moguće pružiti saizvršilački doprinos mogu ostvariti izvesni poeni na kriminalno-političkom planu (naročito na planu doprinosa pruženih u vezi sa odvoženjem plena sa mesta zločina), zbog nedovoljne određenosti kada materijalno dovršenje zaista nastupa, saizvršilaštvo u ovom intervalu smatramo mogućim samo kod delikata čija iterativna struktura predstavlja obeležje njihovog bića.¹⁸ Tako, iako je falsifikovanje novca formalno dovršeno već pravljenjem prve lažne novčanice, pravljenjem svake nove novčanice iznova se ostvaruje samo jedno delo falsifikovanja, pa je i u ovom intervalu (materijalnog) dovršetka pružanje saizvršilačkog doprinosa bez sumnje moguće.

2. Kauzalnost saizvršilačkog doprinosa

Sporno je da li svaki saizvršilački prilog mora biti kauzalan u odnosu na ostvarenje konkretnog krivičnog dela kojem se sadoprinosi. Iako zvuči da je ova postavka u startu pogrešno zasnovana – kako neko može sa/izvršiti nešto a da njegova radnja nije imala nikakav uticaj na ishod! – to nije slučaj, jer kod posledičnih delikata nastupanju konkretne posledice ne mora jednako da doprinese svaki od učesnika. Institut saizvršilaštva počiva na konceptu *međusobnog uračunavanja* doprinosa pojedinačnih saizvršilaca. Ako jedno lice udara a drugi oduzima stvar, obojica će se smatrati razbojnicima, iako se pojedinačni doprinos svakog može svesti na objektivnu sliku prinude (prvi) odnosno krađe (drugi). Drugim rečima, doprinos ostalih saizvršilaca uračunaće se posmatranom saizvršiocu kao njegovo vlastito delo.¹⁹

Ovaj postupak međusobnog uračunavanja doprinosa značajno olakšava posao sudovima, jer ih oslobađa tegobnog utvrđivanja ko je od pojedinih učesnika koliko doprineo delu i da li je i u kojoj meri svaki doprinos bio kauzalan.²⁰ Slično

17 Vid. I. Vuković, Materijalno dovršenje krivičnoga dela, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, vol. 56, br. 2/2008, Beograd, str. 154.

18 *Ibidem*, str. 157.

19 Pristup koji ne bi omogućavao ovakav ishod, već bi zahtevao da svaki učesnik odgovara samo za svoj neposredni doprinos, zapravo bi isključio saizvršilaštvo u slučaju svake podele poslova. Štaviše, ako nijedan od tih pojedinačnih segmenata zajedničkog dela ne bi ostvario neko samostalno krivično nepravo, došli bismo do paradoksalnog zaključka da nijedan od učesnika nije učinilac dela – iako je delo nesumnjivo ostvareno zajednički od strane više lica! (u tom smislu i R. Bloy, *Grenzen der Täterschaft bei fremdhändiger Tatausführung*, *Goltdammer's Archiv für Strafrecht*, vol. 143, br. 9/1996, Heidelberg, str. 426).

20 To se naročito pokazuje u primerima spornog vrednovanja pojedinačnih glasova prilikom odlučivanja u kolegijalnim organima, gde se neretko prvo zaključuje da postoji saizvršilaštvo (članova odbora koji su doneli kakvu protivpravnu odluku), i tek onda ispituje kauzalnost većinske grupe glasova (a ne pojedinačnih glasova), kako bi se izbegli problemi na planu utvrđivanja

postupaju i srpski sudovi. Tako je u jednoj karakterističnoj odluci, prema kojoj je dokazano da su dvojica pucala na žrtvu i usmrtila je, ali gde nije utvrđeno ko je od njih ispalio smrtonosni projektil, sud zaključio da su obojica okrivljenih saizvršioци krivičnog dela ubistva, iako nije utvrđeno ko je ispalio projektil koji je pogodio oštećenog.²¹ U drugoj sentenci se takođe izričito ukazuje da „ako se više učinilaca dogovore da liše života određeno lice i zajednički ga napadnu, svaki od učinilaca je saizvršilac u krivičnom delu ubistva... bez obzira na to čijom radnjom je prouzrokovana smrt žrtve“.²²

Ipak, slično postupanje sudova ne isključuje neophodnost ispitivanja da li je takva praksa opravdana i da li je dejstvo međuuračunavanja pojedinačnih doprinosa dovoljno da zameni zahtev postojanja kauzalne veze. Uostalom, srpska odredba o saizvršilaštvu naglašava samo značaj doprinosa, a ne i njegov domašaj na uzročno-posledičnom planu, tako da se pretpostavka kauzalnosti mora podvrgnuti detaljnijem ispitivanju. Ovde je zamislivo nekoliko situacija.

Prema prvom zamislivom modelu saizvršilaštvo bi mogao zasnovati samostvarnokauzalan doprinos, to jest prilog koji je predstavljaо *conditio sine qua non* za nastupanje posledice. Ako se pojedinačna ispitivana radnja ne bi našla u kauzalnom lancu, otpala bi neophodna pretpostavka za zaključak o saizvršilaštvu. Dakle, saizvršilački kvalitet mogla bi imati samo ona radnja za koju se nakon dela (*ex post*) utvrdi da je kauzalno delovala.

Ovaj zahtev deluje na prvi pogled vrlo smisljeno. Ako se prema većinskom shvatanju i inače smatra da pomagački doprinos mora imati kauzalnu vrednost, u smislu da je na neki način olakšao ostvarenje dela, onda bi to tim pre moralo da važi za saizvršilački doprinos. Ako grupa navijača, prema jednom Hercbergovom (*Herzberg*) primeru, nakon poraza svog tima, u rušilačkom pohodu bacajući kamenje razbije jedan prozor, uništenje tuđe stvari (čl. 212 KZ) nesumnjivo možemo pripisati samo onome ko je prozor zaista razbio, a ne i onima koji su bezuspešno promašivali. Da bi ostale smatrali bar pomagačima, neophodno je utvrditi da ako već fizički nisu sadoprinely razbijanju prozora, da su onda bar psihički ojačali i osokolili odluku neposrednog izvršioца. Kako su ovakvi „nesposobni“ članovi grupe kao svojevrsan faktor rizika bili pre na teretu

condicioveze (vid. I. Puppe, *op. cit.*, str. 240; I. Vuković, Kolegijalno odlučivanje i krivična odgovornost, *Pravo i privreda*, vol. 48, br. 7-9/2011, Beograd, str. 310). Ovaj (metodološki nevaljani) postupak naročito je primamljiv u situacijama nehatnog saizvršilaštva, kada nije moguće utvrditi kauzalnost pojedinačnih doprinosa. Tako je poznat slučaj iz švajcarske prakse tzv. kotrljajućeg kamenja (*Rolling stones*, odluka Vrhovnog suda Švajcarske, BGE 113 IV 58), kada su dva čoveka na temelju zajedničke odluke zakotrljali po jedan veliki kamen niz jednu strminu, ne pogledavši da li se u podnožju neko nalazi. Jedan kamen (za koji se nije moglo utvrditi ko ga je gurnuo) usmrtio je jednog pećaraša. Švajcarski Vrhovni sud je „elegantno“ rešio problem nemogućnosti utvrđivanja kauzalne veze, tako što je zaključio da obojica predstavljaju saizvršioce iz nehata, uračunavajući svakome ponašanje onog drugog, i došavši tako do rešenja i na planu kauzalne veze, budući da bez oba kamena smrt pećaraša ne bi nastupila (vid. *ibidem*, str. 312 fn. 40).

21 „Kako je u ovom slučaju... utvrđeno da su obojica okrivljenih pucali u oštećenog S., to je ovaj sud našao da je potpuno irelevantno ko je od njih ispalio smrtonosni projektil, imajući u vidu da su opisane radnje, koje su okrivljeni u konkretnoj situaciji preduzeli, očigledno neodvojive, da predstavljaju prirodnu i logičnu celinu, i da bitno doprinose izvršenju krivičnog dela, te da su okrivljeni preduzimanjem istih iskazali zajedničku nameru da oštećenog liše života“ (Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Kž1. 804/2011 od 22.9.2011. godine).

22 Presuda Vrhovnog suda Srbije, Kž-I-1002/2004 od 7.9.2004. godine.

ostalima, prema ovom shvatanju bi se teško dosledno došlo i do zaključka o pomaganju a kamoli o saizvršilaštvu.²³

U prilog ovom tumačenju govore i neki argumenti iz ugla učenja o vlasti nad delom. Ako funkcionalnu vlast nad delom odlikuje takvo učestvovanje i podela poslova, koja podrazumeva da svakom saizvršiocu dopada bitan udeo u njemu, onda je dovoljno da svaki takav saizvršilac ne pruži svoj udeo, pa da čitavo delo kao celina otpadne. Upravo zbog ove karakteristike saizvršilac, za razliku od pomagača, ima (funkcionalnu) vlast nad delom kao celinom. Utoliko je (funkcionalnom) saizvršilačkom udelu inherentna važnost, pa se doslednim logičkim zaključivanjem i uzima da je doprinos bitan, ako njegovo uskraćivanje dovodi do onemogućavanja celine dela.²⁴ Zbog toga se i u našoj literaturi pitanje kauzalnosti doprinosa neretko ne razume kao uspostavljanje istinske kauzalne veze sa ostvarenom posledicom dela, već u jednom širem smislu *condicio sine qua non* doprinosa kao priloga *odlučujućeg* karaktera za uspeh zajedničkog poduhvata.²⁵ Stiče se utisak da se time zapravo više hoće potcrtati razlikovanje običnog (pomagačkog) i bitnog (saizvršilačkog) doprinosa, nego što bi se ukazivalo na neophodnost uspostavljanja prave *condicioveze*, tim pre što i mnogi pomagački doprinosi (npr. nabavljanje šifre sefa) mogu imati snagu uslova bez kojeg posledica ne bi nastupila. Dakle, saizvršilački karakter pojedinog doprinosa mogao bi se zaključiti iz njegovog kauzalnog kvaliteta ako doprinos predstavlja *condicio sine qua non* celine dela (po pravilu posledice), ali izostanak sličnog zaključka ne bi onemogućio da i radnje koje nemaju takav kvalitet budu vrednovane kao saizvršilačke.

U prilog ovom shvatanju govore i neki razlozi iz materije Posebnog dela Krivičnog zakonika, npr. obliče krivičnog dela učestvovanja u grupi koja izvrši krivično delo (čl. 349 KZ). Prema ovom delu se kažnjava onaj ko učestvuje u grupi ljudi koja zajedničkim delovanjem liši života neko lice ili mu nanese tešku telesnu povredu, oštetiti imovinu u većem obimu ili učini drugo krivično delo za koje se može izreći pet godina zatvora ili teža kazna ili koja pokušava da izvrši neko od tih dela. Pretpostavku odgovornosti za ovo delo predstavlja upravo činjenica da se ne može utvrditi konkretan udeo pojedinih članova „grupe“ u ostvarenju krivičnog dela.²⁶ „Pojam zajedničkog delovanja... treba shvatiti tako da se ne može izdvojiti i razlučiti pojedinačni doprinos svakog lica koje je učestvovalo u grupi.“²⁷ Jedino što zakonodavac zahteva jeste da ova skupina lica svojim

23 Tako R. D. Herzberg, *op. cit.*, str. 55-56.

24 Tako npr. W. Joecks, *op. cit.*, str. 1053.

25 U tom smislu pre svih Bačić, kao zastupnik učenja o vlasti nad delom (vid. F. Bačić, *op. cit.*, str. 130). Slično i Z. Stojanović, *Krivično pravo. Opšti deo*, 2014, str. 269. Takvo razlikovanje je uostalom i opravdano, iako se kriterijum, čini nam se, više tiče kvaliteta doprinosa nego njegovog stvarnog kauzalnog značaja.

26 Treba primetiti da naziv „grupa“ nije najsrećnije zamenio ranije izraze „skupina“ odnosno „gomila“, budući da bi se morao tumačiti u okviru čl. 112 st. 22 KZ (kao takva zajednica najmanje tri lica povezanih radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu), iako se kod ovog dela ne misli na lica koja deluju organizovano (Đ. Đorđević, *Pojmovi „grupe“ i „organizovane kriminalne grupe“ u KZ Srbije i njihov krivičnopravni značaj*, objavljeno u: *Optuženje i drugi krivičnopravni instrumenti državne reakcije na kriminalitete*, Beograd, 2014, str. 612). Ipak, činjenica da zakonodavac ovde govori o „grupi ljudi“ donekle ublažava izneti prigovor.

27 Z. Stojanović, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 2012, str. 920.

zajedničkim delovanjem ostvari neko krivično delo, što predstavlja objektivni uslov ove inkriminacije. Oni učesnici za koje se utvrdi da su neposredno izvršili odnosno delo smatraće se njegovim saizvršiocima odnosno saučesnicima,²⁸ dok za one, čiji konkretan doprinos nije bilo moguće utvrditi, preostaje odgovornost samo za delo učestvovanja.

Činjenica postojanja krivičnog dela učestvovanja u grupi koja izvrši krivično delo komplementarna je sa shvatanjem koje za saizvršilaštvo zahteva stvarno delujući kauzalni doprinos. Samo bi oni pripadnici grupe, koji su saprouzrokovali objektivni uslov (smrt ili tešku telesnu povredu nekog lica, oštećenje imovine ili štogod drugo), predstavljali saizvršioce u ubistvu, teškoj telesnoj povredi ili drugom delu. Ako kauzalnog doprinosa nema, ili se on konkretno ne može utvrditi, zakonodavac ne isključuje krivičnu odgovornost, ali samo za delo iz člana 349 KZ. Time bi granica instituta saizvršilaštva i učestvovanja u grupi, kao posebnog krivičnog dela i svojevrstnog *surogata* ovog instituta,²⁹ bila najpreciznije postavljena. Ako ostvarenje ovog krivičnog dela podrazumeva zajedničko delovanje više lica, kojim se ostvaruje neko (teže) krivično delo, praćeno svešću o ovom delovanju, onda, na prvi pogled, njegovo postojanje jedino opravdava zahtev da njegovi izvršioци učestvuju u grupu ne saprouzrokujući objektivni uslov dela.

Kauzalnost izvesne radnje u odnosu na posledicu dela mogla bi odlikovati saizvršilački doprinos samo u onim zakonodavstvima koja saizvršilaštvo zasnivaju isključivo na formalno-objektivnoj teoriji. Kako to danas nije slučaj, ukazivanje na kauzalnu vezu kao uslov *svakog* saizvršilaštva više nije opravdano zahtevati po prirodi stvari. Uostalom, teško možemo tvrditi da bacanje kamenja od strane grupe navijača (u Herbergovom primeru) ne predstavlja njihovo zajedničko delo, nezavisno od uspeha u razbijanju prozora samo nekog od njih. Navijači saizvršavaju radnju uništenja i oštećenja, iako će samo pojedini ostvariti i posledicu dela. Zajedničko delovanje ne mora otud podrazumevati više od zajedničkog preduzimanja radnje izvršenja.³⁰ Takvo tumačenje odgovara i formulaciji saizvršilaštva iz Krivičnog zakonika, koja govori o zajedničkom izvršenju krivičnog dela „učestvovanjem u radnji izvršenja“.

Kako smo već konstatovali, ni u našoj literaturi se otvoreno ne zastupa ovaj model kauzalnosti u slučaju saizvršilaštva,³¹ već se značaj kauzalne veze potencira više iz ugla razgraničenja običnog i bitnog doprinosa. Međutim, u srpskoj doktrini je Atanacković razvio svoj model kauzalnosti saizvršilaštva, koji uzročnu vezu ne uspostavlja u odnosu na ostvarenje bića krivičnog dela (odnosno njegovu posledicu), već u odnosu na samu radnju izvršenja. „Saizvršilačka radnja – po

28 Lj. Lazarević, *Komentar Krivičnog zakonika*, Beograd, 2011, str. 1012; Z. Stojanović, *Komentar Krivičnog zakonika*, op. cit., str. 920.

29 Zanimljivo je da je i u odnosu na ostvareni objektivni uslov ustanovljena kvantitativna akcesorna veza, budući da delo (objektivni uslov) mora biti izvršeno ili pokušano.

30 Slična zakonitost postoji i u slučaju nehatnog saizvršilaštva. U navedenom primeru „kotrllajućeg kamenja“ (vid. fn. 20) dva čoveka nemaju saglasnost da zajednički usmrte pecaroša, već samo da zajednički zakotrllaju kamenje. Utoliko se i svest o zajedničkom delovanju ovde može tumačiti najviše kao svest o zajedničkom preduzimanju radnje.

31 Eventualno bi se pod ovaj pristup mogli podvesti autori koji podrazumevaju da „svaka delatnost saučesnika mora biti u uzročno-posledičnoj (kauzalnoj) vezi sa ostvarenom posledicom“ (D. Jovašević, Institut saizvršilaštva u krivičnom pravu, *Pravo – teorija i praksa*, vol. 19, br. 11/2002, Novi Sad, str. 15).

Atanackoviću – ne mora biti uzrok ostvarenja bića krivičnog dela, ali može biti uzrok ostvarenja same radnje izvršenja tj. može biti od takvog kauzalnog značaja za ostvarenje radnje izvršenja da se ova bez nje ne bi mogla izvršiti³². Da bi, međutim, kriterijum preciznije uobličio, Atanacković dodaje i zahtev da istu radnju u datim okolnostima nije mogao da preduzme sam izvršilac. Stoga se saizvršiocem smatra „lice koje preduzima radnju izvršenja bez koje se ne bi moglo pristupiti izvršenju krivičnog dela, a koju izvršilac nije bio u stanju sam da preduzme“³³.

Ovo Atanackovićevo merilo, koje saizvršilački bitni doprinos posmatra kao *condicio sine qua non* radnje izvršenja, lepo uočava da je uslov kauzalne veze sa ostvarenjem bića izlišan, jer drugi doprinos kojim se može saizvršilački učestvovati u krivičnom delu ni ne podrazumevada je preduzeta radnja izvršenja. Stoga bi se *condicioveza* uspostavila sa samom radnjom izvršenja, a ne sa posledicom dela. Štaviše, Atanacković doprinos zaista razume kao uslov bez kojeg radnja izvršenja ne bi nastupila (*condicio sine qua non*). Osim toga, ispitivanje kauzalne veze u odnosu na radnju a ne i posledicu dela na prvi pogled ima smisla utoliko što zakonodavac razgraničenje izvršilaštva i saučesništva orijentiše upravo prema radnji izvršenja. Ipak, nismo sigurno da se ovakvim zahtevom može uspostaviti jasan kriterijum koji bi u svakom pojedinačnom slučaju mogao postaviti granicu između saizvršenja i pomaganja. Najpre, na planu uzročnosti, od čega polazi ovo merilo, takvu granicu između saučesništva i izvršilaštva ipak nije moguće postaviti. Zbog nemogućnosti da se na kauzalnom planu ovi doprinosi razgraniče i postoji koncept jedinstvenog učinilaštva, od kojeg i danas polaze neka zakonodavstva.³⁴ Nije li podstrekavanje (stvaranje odluke o delu) uvek *condicio sine qua non* radnje izvršenja, ali svejedno uvek „samo“ saučesništvo? Osim toga, zahtev da se radi o radnji koju izvršilac nije bio u stanju sam da preduzme u odlučivanje neočekivano uključuje momenat sposobnosti izvršioca. Zbog čega bi ova činjenica saodređivala materijalnu komponentu saizvršilaštva (bitnost doprinosa). Svako čuvanje straže imalo bi prema ovom zahtevu takav (saizvršilački) karakter, jer izvršilac i angažuje pomoćnike u zločinu (kao stražare) zato što ne može bez ove pomoći neometano da se posveti svom delu posla. On fizički ne može pokriti sva mesta na kojima mu je potrebna pomoć, zbog čega nikada neće biti u stanju da sam obavi i ovaj zadatak. Ako se ovde pak misli na hipotetičko ispitivanje da li bi izvršilac prema svojim sposobnostima mogao uspešno da obavi posao čuvanja straže, ovakvo tumačenje bi svakom profesionalnom doprinosu (onome koje izvršilac ne bi mogao da obavi svojeručno, npr. deaktiviranje alarmnog uređaja) neopravdano *a priori* dalo snagu bitnog. U zaključku, kriterijum Atanackovića predstavlja vredan pokušaj, koji opravdano naglašava naročiti značaj radnji bez kojih izvršenje dela nije moguće, ali koji ipak ne možemo prihvatiti kao jedini pokazatelj saizvršilaštva.

32 D. Atanacković, *op. cit.*, str. 29.

33 *Ibidem*, str. 30.

34 Prema ovom modelu, svaki učesnik u delu se smatra njegovim učiniocem, jer je pružio izvestan doprinos koji je u uzročnoj vezi sa ostvarenjem dela. Kvalitet pojedinačnih doprinosa cenio bi se tek na planu odmeravanja kazne. Ovo shvatanje pojmovno i ne poznaje saučesnike, već samo učinioce (izvršioce) dela.

Prema trećem modelu, saizvršilaštvo bi mogao zasnovati stvarno preduzet, alisamopotencijalno kauzalan doprinos, gde saizvršilac preduzima svoju radnju i pruža dogovoreni prilog delu, ali pri čemu nije neophodno da ovaj prilog bude i kauzalan (tzv. *aditivno*, kumulativnosaiizvršilaštvo).³⁵Dovoljno je da su saizvršilački udeli u svojoj celovitosti bili kauzalni za nastupanje posledice. Kao prototip sličnog saizvršilaštva u literaturi se navodi ubistvo Cezara, kojeg su svih 23 zaverenika noževima ubadali, ali gde je samo jedan od uboda mogao biti smrtonosan, ili pucanje streljačkog voda na ratnog zarobljenika, gde su neki od strelaca zarobljenika pogodili a drugi promašili. Pošto kauzalnost pojedinačnog udela ne predstavlja uslov, značajdoprinosu vrednovao bi se prema sudu u vreme vršenja dela (*ex ante*). Kako je svaki od pojedinačnih udela prema okolnostima mogao da bude smrtonosan, kauzalnost pojedinog doprinosa izgleda više kao rezultat slučaja, pa se u ishodu dopušta da saizvršilački kvalitet ima i ona radnja koja je samo moguće predstavljala uzrok posledice. Uostalom, na to upućuje i očekivano odvijanje dela u vreme njegovog vršenja. Svaka pojedinačna radnja dopunjuje verovatnoću ostvarenja zajedničkog dela i ima sličnu težinu u zajedničkom poduhvatu. Treba još jedanput naglasiti da je u ovom slučaju svaki učesnik stvarno pružio svoj doprinos (ubadao ili pucao); samo se prema okolnostima slučaja doprinos nekog od njih pokazao kao odlučan.

I u pogledu ovog modela važi izneta konstatacija da sama činjenica da je saizvršilaštvo prema zakonskoj odredbi moguće u slučaju bitnog doprinosa i kada nije preduzeta radnja izvršenja – tim pre govori u prilog mogućnosti saizvršilaštva ako je takva radnja preduzeta, ali se posledica sa njom ne može kauzalno dovesti u vezu. Uostalom, u primeru istovremenog pucanja ili ubadanja nožem u žrtvu veštačenje će pre utvrditi da je svaki od uboda nožem ili uspešnih pogodaka (u bilo koji deo tela) na neki način oslabio organizam i sadoprineo uspehu odlučnog udarca odnosno hica. Čak i ako veštačenje ne bi dovelo u vezu posmatranu radnju sa posledicom, nema sumnje da i samo potencijalno kauzalne radnje prema okolnostima mogu činiti saizvršilački doprinos. Takvo tumačenje nas stoga vodi zaključku da značaj doprinosa treba utvrđivati iz ugla vremena vršenja dela (*ex ante*), a ne nakon dela (*ex post*), kada je poznato kako se događaj zaista odvijao. Tako bi se radnja čuvanja straže mogla smatrati saizvršilaštvom, ako u vreme dežurstva obezbeđenje tog prilaza mestu dela deluje važno za uspeh poduhvata,³⁶ iako se kasnije pokaže da tim putem niko nije naišao i ugrozio ostvarenje dela.³⁷

35 U tom smislu npr. R. Bloy, *op. cit.*, str. 430; I. Puppe, *op. cit.*, str. 240.

36 Čuvanje straže bi moglo predstavljati i pomaganje ukoliko je već prilikom planiranja dela bilo vidljivo da ova straža neće imati veći značaj.

37 Ni ovaj koncept potencijalno kauzalnog saizvršilaštva nije potpuno nespojiv sa postojanjem krivičnog dela učestvovanja u grupi koja izvrši krivično delo, ali sa nešto drugačijim tumačenjem njegove kriminalne zone. Obuhvat krivičnog dela iz čl. 349 KZ bio bi rezervisan samo za ona zajednička delovanja koja nisu bila praćena prethodnim dogovorom u odnosu na delo učinjeno u sastavu skupine. Istovremeno, sa/izvršenje ovog dela bi podrazumevalo samo utvrđivanje kauzalne veze između *zajedničkog* delovanja grupe i nastupanja objektivnog uslova. Oni učesnici koji bi svojim pojedinačnim doprinosom saprouzrokovali objektivni uslov dela (npr. smrt nekog lica), odgovarali bi samo za krivično delo koje predstavlja objektivni uslov (u datom primeru neki oblik ubistva), a ne i za delo iz čl. 349.

Najzad, prema četvrtom modelu, koji takođe počiva na sudu u vreme dela (*ex ante*), za zaključak o saizvršilaštvu ne samo da nije neophodno da je doprinos bio kauzalan, već je sporno da li doprinos mora uopšte da bude pružen. Doprinos pojedinog učesnika mogao bi se vrednovati kao saizvršilački i ako je prema očekivanjima u vreme kada se delo odvijalo izgledalo da će takav jedan doprinos biti neophodan, nezavisno od toga što se konkretnim odvijanjem događaja u vremenu ispostavi da konkretno angažovanje datog učesnika i nije bilo potrebno. Tako Roxsin (*Roxin*), koji je i osnovni zastupnik ovog modela, navodi primer kradljivca koji u poharu polazi sa bokserom, kako bi ovaj, ako budu zatečeni *in flagrante delicto*, mogao primenom svoje veštine da osigura pritezanje ukradenih stvari.³⁸ Polazeći od značaja njegovog pretpostavljenog fizičkog učešća u delu, Roxsin zaključuje da i bokser u datom primeru predstavlja saizvršilaca, jer je njegova uloga prema okolnostima predstavljala važan doprinos delu.

Ne možemo se složiti sa tim da je svaki doprinos izvršenju dela (od strane boksera) u datom primeru izostao, odnosno da je saizvršilaštvo moguće i ako bilo kakvog doprinosa nema. Iako je planom bio obuhvaćen i njegov konkretan fizički upliv u događaj, spletom okolnosti, bokser je, „čuvajući mu strah“, ipak pružio izvesnu psihičku podršku kradljivcu. Ovaj je mogao računati na to da će snagator, svojim eventualnim uskakanjem (prema potrebi) osigurati uspeh poduhvata. Da li je, međutim, poduhvat i zajednički, da li je uloga svih učesnika ravnopravna (sa odgovarajućom podelom plena), ili snagatoru za njegov odvojeni (pomagački) doprinos sleduje samo odgovarajuća naknada, zavisi od niza drugih (objektivnih i subjektivnih) okolnosti koje saodređuju saizvršilački kvalitet. Ono što ovde eventualno može onemogućiti zaključak o saizvršilaštvu tiče se pitanja da li se psihičko pomaganje uopšte može vrednovati kao saizvršilaštvo, ili takva mogućnost već na početku otpada, i svaku dalju raspravu o vrednovanju sličnog doprinosa čini suvišnom.

Kao pokazni primer u nastojanju da se razreši ovo pitanje može poslužiti jedan interesantan slučaj iz jugoslovenske sudske prakse. „U konkretnom slučaju, optužena M. je za vreme dok je njena majka O. udarila oštećenog, koji je ležao na zemlji, kocem po glavi i telu, pored njih čučala i govorila majci: 'udri ga, još je živ', ili 'još je živ, još je živ'“.³⁹ Sud je zaključio da je doprinos ćerke u datom slučaju bio saizvršilački, iako ona fizički nijednim udarcem nije sudelovala u usmrćenju žrtve. Odluka suda je po našem mišljenju potpuno opravdana.⁴⁰ Opservacija ćerke („udri ga, još je živ“), iako samo psihički doprinos, u toj meri je odlučna za nastupanje smrti da se u njoj ogleda ne samo činjenica da ona predstavlja *condicio sine qua non* smrti (smrt bi verovatno izostala da takve primedbe nije bilo), već i snažan subjektivni sadržaj u vidu saizvršilačke volje. Stoga smatramo da se ne može *a priori* isključiti da i drugi psihički doprinosi pod nekim okolnostima mogu imati saizvršilački kvalitet.

38 C. Roxin, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II, op. cit.*, str. 87.

39 Presuda Vrhovnog suda Jugoslavije, Kž-21/72 od 9.8.1972. godine (vid. M. Đorđević, *Praktikum za krivično pravo. Opšti deo*, Beograd, 1979, str. 173-174).

40 Suprotno Atanacković, koji smatra da se ovde ne radi ni o pomaganju, već o običnom psihičkom saglašavanju sa izvršenjem krivičnog dela (D. Atanacković, *op. cit.*, str. 26).

3. Alternativno saizvršilaštvo

Sporno je da li je saizvršilaštvo uopšte moguće u slučaju onih doprinosa koji se međusobno *alternativno* isključuju. Tako se prethodno pomenuti primer urote može modifikovati tako da se 23 zaverenika dogovore da svaki od njih pokrije jedan od 23 prilazna puta mestu na kojem se očekuje dolazak žrtve. Svaki zaverenik je naoružan i spreman da nožem usmrti žrtvu, ako ona slučajno naiđe baš stazom koju on pokriva. Međutim, u ishodu će samo jedan od njih delovati i ostvariti posledicu. Prema jednom shvatanju, koje je zasnovao Rudolphi (*Rudolphi*), smatra se da je u sličnim konstelacijama saizvršilaštvo isključeno,⁴¹ jer preostalih 22 zaverenika, čijim putevima žrtva ipak nije naišla, svoj doprinos nisu ni preduzeli. Budući da ovde nijedan od učesnika u dogovoru nema uticaj na to „da li će“ i „na koji način“ drugi učesnici realizovati ovaj dogovor,⁴² prepuštanje ovog odlučivanja drugima isključilo bi mogućnost zasnivanja saizvršilaštva.⁴³ Činjenica da neangažovani doprinosi uvećavaju rizik nastupanja posledice ne bi mogla da zameni okolnost da je prouzrokovanje posledice moguće samo samostalnim preduzimanjem radnje izvršenja, pa se prema ovom mišljenju „zajednička“ odluka o delu ovde u neku ruku fingira.⁴⁴

Većinsko stanovište u situacijama alternativnih doprinosa opravdano ipak ne isključuje postojanje saizvršilaštva,⁴⁵ jer upravo činjenica da je svaki od puteva kojim se očekuje dolazak žrtve zatvoren omogućuje uspešno ostvarenje zajedničkog poduhvata. Ako bi se kao doprinos neophodan za saizvršenje prepoznavalo samo preduzimanje radnje izvršenja, onda bi se uzaludno čekanje ostalih učesnika na svojim mestima zaista mogli smatrati perifernim za uspeh čitavog poduhvata. Kako, međutim, sve ove radnje, ukupno uzev, obezbeđuju uspešan ishod dogovorenog, nema razloga da se i doprinos onih koji nisu neposredno lišili života (čekanje žrtve na mestu na kojem se nije pojavila) – ne smatra saizvršilačkim. Uostalom, i činjenica da srpski zakonodavac dopušta da i nepreduzimanje radnje izvršenja ima saizvršilački kvalitet omogućavasličan zaključak.

Problem u ovom tumačenju može eventualno predstavljati okolnost da ovde, slično eventualnom prigovoru Roksinovom modelu kauzalnosti doprinosa saizvršilaštva, izostaje stvarni doprinos učesnika koji ne lišavaju života žrtvu. Ovaj mogući prigovor, međutim, ne stoji. Zaista, učesnici, čijim putem žrtva nije prošla, nesumnjivo nisu preduzeli radnju usmrćenja; to je učinio samo onaj u čiju zasedu je žrtva konačno upala. Njihov doprinos se, međutim, i ne mora sastojati isključivo u radnji usmrćenja! Kada bi to tako bilo, onda bi svaki zaključak o saizvršilaštvu izvan formalno-objektivne teorije bio irelevantan. Njihov *pruženi bitni doprinos* sastoji se upravo u tome što shodno zajedničkom dogovoru

41 Tako I. Puppe, *op. cit.*, str. 241; H. J. Rudolphi, *op. cit.*, str. 379; W. Schild, objavljeno u: *Nomos Kommentar. Strafgesetzbuch. Band 1. §§ 1-145d*, Baden-Baden, 2005, str. 882.

42 Ovaj kriterijum funkcionalne vlasti navodi i Stojanović (vid. Z. Stojanović, *Krivično pravo. Opšti deo, op. cit.*, str. 268).

43 H. J. Rudolphi, *op. cit.*, str. 379.

44 Slično W. Schild, *op. cit.*, str. 881.

45 Vid. npr. K. Kühl, *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, München, 2008, str. 687; W. Joecks, *op. cit.*, str. 1054.

pokrivaju šansu da dodeljenom rutom naiđe žrtva, tako uvećavajući ukupnu verovatnoću uspeha zajedničkog poduhvata. Ovde se uspeh poduhvata (slično aditivnom saizvršilaštvu) jednako oseća kao rezultat slučaja, nezavisno od toga što svako od učesnika deluje na prostorno odvojenim mestima, ali samo ako je zajednička delatnost vremenski i prostorno sinhronizovana, pa se zaista radi o „zajedničkom delovanju“ svih učesnika. Ovaj uslov može, međutim, i izostati. Ako svi učesnici prema planu deluju u potpuno različitim mestima, tako da je dogovorom predviđeno ne samo da svaki ostvari radnju dela u celosti, već se njime ne obezbeđuje ni uspeh u izvršenju dela od strane svih učesnika (ubice su poslate u različite gradove sa različitim zadacima)⁴⁶ – delo neće moći da se vrednuje kao zajedničko pa će svaki eventualni zaključak o saizvršilaštvu otpasti.

Ako doprinosi *sleduju* jedan za drugim (npr. dvojica se dogovaraju da će drugi pucati samo ako prvi ne uspe), Roksin smatra da svaki učesnik odgovara za ono što je zaista i ostvario.⁴⁷ Ne vidimo, međutim, zbog čega bi osiguranje uspeha zajedničkog poduhvata u ovom primeru vodilo drugačijem ishodu nego u primeru boksera, koji je poveden na mesto događaja kako bi, ako bude neophodno, primenio svoju veštinu. Ako boksera prema okolnostima možemo smatrati saizvršiocom, „jer je za plan i njegovo sprovođenje ono što je on ispunio u svojoj poziciji bilo važno“,⁴⁸ onda nema razloga da i druge situacije koje obezbeđuju uspešno privođenje kraju zajedničkog poduhvata ne protumačimo na sličan način, razume se, pod uslovom da se doprinos posmatranog učesnika može označiti kao bitan.

46 Roksin ovde takođe pravi razliku između situacija kada učesnici zatvaraju sve izlaze jedne kuće ili puteve za bekstvo u nekom šumarku i kada atentatori vrebaju žrtvu u različitim gradovima (vid. C. Roxin, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II, op. cit.*, str. 94). Međutim, iako se različito vrednovanje ovih situacija (u prvom slučaju saizvršilaštvo, u drugom ne) pravda kriterijumom delovanja u stadijumu izvršenja (u prvom slučaju da, u drugom ne), ovo razlikovanje ne deluje ubedljivo. I više odvojenih zaseda u različitim mestima mogu biti sinhronizovano izvedene tako da jednako obezbeđuju uspeh poduhvata. Da li se radi o šumarku (kući) ili eventualno o šumi (drugom mestu), gde su pojedine „čeke“ prostorno više udaljene, ne bi trebalo da ima odlučujući značaj. Uostalom, ako prisustvo saizvršioca na mestu izvršenja nije neophodno u slučaju da se sa neposrednim izvršiocom održava telefonski kontakt (vid. fn. 5), onda odsustvo prostorne veze ni ovde ne mora biti prepreka za saizvršilaštvo. Razlikovanje bi trebalo zasnovati prema kriterijumu da li dogovor učesnika *osigurava* povoljan ishod (svi putevi ili mesta na kojima se žrtva očekuje su pokriveni), ili samo povećava verovatnoću uspeha. Iako kriterijum verovatnoće ni ovde ne mora biti odlučan (jer i u situacijama kada delo vrši samo jedan učesnik dovršeno saizvršilaštvo neće biti negirano ako ovaj, npr. profesionalni ubica, mimo svakog očekivanja, usmrti žrtvu u uslovima neznatne verovatnoće da će uspeti [žrtvu čuvaju desetine ljudi, velika udaljenost sa koje se puca, loši vremenski uslovi itd.]), on ipak daje smisao zajedničkom dogovoru, kumulirajući pojedinačne udele u jednu celinu. Ako toga nema, nedostaje bilo kakva kohezijska veza koja bi omogućila zaključak o saizvršilaštvu.

47 *Ibidem*, str. 94. Ovaj stav je donekle iznuđen Roksinovim prihvatanjem tzv. modifikovanog pojedinačnog rešenja na planu početka pokušaja saizvršilaštva, prema kojem je pored uslova da jedan od saizvršilaca započne delo u celini neophodno i da svaki pojedinačni saizvršilac započne sa svojim saizvršilačkim udelom (vid. detaljnije I. Vuković, *Pokušaj krivičnoga dela*, doktorska disertacija, Beograd, 2008, str. 112-130).

48 C. Roxin, *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II, op. cit.*, str. 87.

Zaključna razmatranja

Kako možemo zaključiti, teorija vlasti nad delom nije u našoj literaturi dovoljno predstavljena da bi pružala pouzdan oslonac za primenu zakonske odredbe o saizvršilaštvu. Štaviše, primena ovog učenja podrazumeva prihvatanje određenih stavova u pogledu izvesnih pitanja koja se tiču kvaliteta saizvršilačkog doprinosa. Tako zastupnici teorije vlasti nad delom u uporednoj literaturi većinski smatraju da je delom saizvršilački moguće vladati samo u stadijumu izvršenja dela. Stoga bi se svaka radnja preduzeta izvan ovog vremenskog okvira imala ceniti samo kao radnja pomaganja. Takav stav naša pravna praksa, međutim, ne prihvata. Saizvršilački kvalitet mogu imati i radnje koje se preduzimaju u vremenu pripremanja dala.

Sdruge strane, za razliku od problematike vremena preduzimanja saizvršilačkog doprinosa, ne možemo reći da su zastupnici teorije o vlasti nad delom ujedinjeni u tumačenju da saizvršilački bitni doprinos mora (ili ne mora) imati kauzalni kvalitet. U pogledu ovog pitanja nailazimo na krajnje različitu argumentaciju. Ipak, ni ovde ne možemo tvrditi da je odredbu člana 33 Krivičnog zakonika (o saizvršilaštvu) moguće tumačiti isključivo u pravcu zahteva da saizvršilački doprinos predstavlja *condicio sine qua non* posledice dela. Pitanje važnosti doprinosa jeste u korelaciji sa njegovim eventualnim kauzalnim kvalitetom, ali ne tako da nepostojanje kauzalnog doprinosa isključuje svaku mogućnost saizvršilaštva. Naša sudska praksa u tom smislu ima nepodeljeno viđenje da saizvršilačku snagu može imati i nekauzalna radnja učesnika. Stoga objektivno-subjektivno učenje o saizvršilaštvu, vladajuće u našoj literaturi i sudskoj praksi još uvek ne može biti zamenjeno konceptom vlasti nad delom.

Literatura

1. Atanacković, D; Saučesništvo u krivičnom delu, *Jugoslovenska revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 33, br. 1-2/1995, Udruženje za krivično pravo i kriminologiju Jugoslavije – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
2. Bačić, F; u: *Komentar Krivičnog zakona SFRJ*, Savremena administracija, Beograd, 1986.
3. Bloy, R; Grenzen der Täterschaft bei fremdhändiger Tatausführung, *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, vol. 143, br. 9/1996, R. v. Decker – Hüthig, Heidelberg.
4. Deliće, N; Neke dileme u vezi zakonskog pojma saizvršilaštva, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, vol. 47, br. 3/2009, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu – Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd.
5. Đorđević, Đ; Pojmovi „grupe“ i „organizovane kriminalne grupe“ u KZ Srbije i njihov krivičnopravni značaj, objavljeno u: *Optuženje i drugi krivičnopravni instrumenti državne reakcije na kriminalitete*, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu – Intermex, Beograd, 2014.

6. Gallas, W; *Beiträge zur Verbrechenslehre*, Walter de Gruyter & Co., 1974.
7. Herzberg, R. D; Täterschaft, Mittäterschaft und Akzessorietät der Teilnahme, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, vol. 99, br. 1/1987, De Gruyter, Berlin – New York.
8. Jescheck, H. H; Weigend T; *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*, Duncker & Humblot, Berlin, 1996.
9. Joecks, W; u: *Münchener Kommentar zum Strafgesetzbuch. Band 1. §§ 1-51 StGB*, C. H. Beck, München, 2003.
10. Jovašević, D; Institut saizvršilaštva u krivičnom pravu, *Pravo – teorija i praksa*, vol. 19, br. 11/2002, Pravo, Novi Sad.
11. Kühl, K; *Strafrecht. Allgemeiner Teil*, Franz Vahlen, München, 2008.
12. Küpper, G; Anspruch und wirkliche Bedeutung des Theorienstreits über die Abgrenzung von Täterschaft und Teilnahme, *Goldammer's Archiv für Strafrecht*, vol. 133, br. 10/1986, R. v. Decker – G. Schenck, Heidelberg.
13. Puppe, I; Der gemeinsame Tatplan der Mittäter, *Zeitschrift für Internationale Strafrechtsdogmatik*, vol. 2, br. 6/2007.
14. Roxin, C; *Strafrecht. Allgemeiner Teil. Band II. Besondere Erscheinungsformen der Straftat*, C. H. Beck, München, 2003.
15. Roxin, C; *Täterschaft und Tatherschaft*, Walter de Gruyter, Berlin – New York, 2000.
16. Rudolphi, H.J; Zur Tatbestandsbezogenheit des Tatherrschaftsbegriffs bei der Mittäterschaft, objavljeno u: *Festschrift für Paul Bockelmann*, C. H. Beck, München, 1979.
17. Schild, W; u: *Nomos Kommentar. Strafgesetzbuch. Band 1. §§ 1-145d*, Nomos, Baden-Baden, 2005.
18. Simić, I; *Zbirka sudskih odluka iz krivičnopravne materije*, Službeni glasnik, Beograd, 2000.
19. Srzentić, N; Stajić, A; Lazarević, Lj; *Krivično pravo SFRJ. Opšti deo*, Savremena administracija, Beograd, 1990.
20. Stojanović, Z; *Komentar Krivičnog zakonika*, Službeni glasnik, Beograd, 2012.
21. Stojanović, Z; *Krivično pravo. Opšti deo*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu – Pravna knjiga, Beograd, 2014.
22. Stratenwerth, G; *Strafrecht. Allgemeiner Teil I. Die Straftat*, Carl Heymann, Köln et al., 2000.
23. Vuković, I; Kolegijalno odlučivanje i krivična odgovornost, *Pravo i privreda*, vol. 48, br. 7-9/2011, Udruženje pravika u privredi Srbije, Beograd.
24. Welzel, H; *Das deutsche Strafrecht*, Walter de Gruyter & Co., Berlin, 1969.
25. Zieschang, F; Mittäterschaft bei bloßer Mitwirkung im Vorbereitungsstadium?, *Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft*, vol. 107, br. 2/1995, De Gruyter, Berlin – New York.

TIME AND CAUSALITY OF THE SIGNIFICANT CONTRIBUTION OF A CO-PERPETRATOR

Igor Vukovic

Faculty of Law, University of Belgrade

Summary: According to the Serbian Criminal Code (Article 33), a co-perpetrator is not only a person who takes part in committing a criminal offense with others by participating in its execution, but also a person who with intent, and carrying out a jointly made decision, significantly contributes to the commission of the offense. Some of the problems concerning the application of this provision refer to the element of significance of the contribution. In this respect, the question arises whether the significant contribution must be provided at the time when the offense is being committed or it may occur in the stage of its preparation. Although the advocates of the theory of control over the act (*Tatherrschaft*) mostly believe that co-perpetration is possible only at the time of the commission of a crime, our jurisprudence does not share this view. Also, it is unclear whether each co-perpetrator must cause the consequence of the offense, or if it is possible that such a causal contribution fails to occur. Even here we cannot claim that the provision of Article 33 of the Criminal Code can be interpreted exclusively in the direction which requires that significant contribution represents a *condicio sine qua non* of the offense. The author analyzes the timing issues of co-perpetration and issues of cumulative and alternative co-perpetration, especially taking into account the theory of control over the act in Serbian doctrine and practice.